

РЕЛИКТОВО ИЗОБРАЖЕНИЕ ВЪРХУ ВЪЗГЛАВНИЦА ОТ КОТЕЛ

Тодор Маринчев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „ОНГЪЛ”

Обект на изследването е бродирана възглавница, правена през 30-те години на XX век в гр. Котел от Иванка Градешлиева, на чиято лицева страна е представена двучленна везбена композиция, използваща мотив от стар котленски килим.

Централната част на везбеното поле се заема от многоцветен орнамент, съдържащ орнитоморфна фигура с разперени криле (фиг. 1) и органично вплетена в нея антропоморфна фигура с разперени ръце, държащи клонки (фиг. 2).

По своите общи характеристики изображението е специфично за източнобългарската орнаментика, изпълнено е с типична за котленския стил строга геометричност и стилизация. В етнографските изследвания (Вакарелски, Коларова-Дечева и др.) има ограничени сведения за разпространението на антропоморфни фигури, но там, където са засвидетелствани, те съответстват по статуарни белези (общовъзприети като женски) на фигурата от възглавницата.

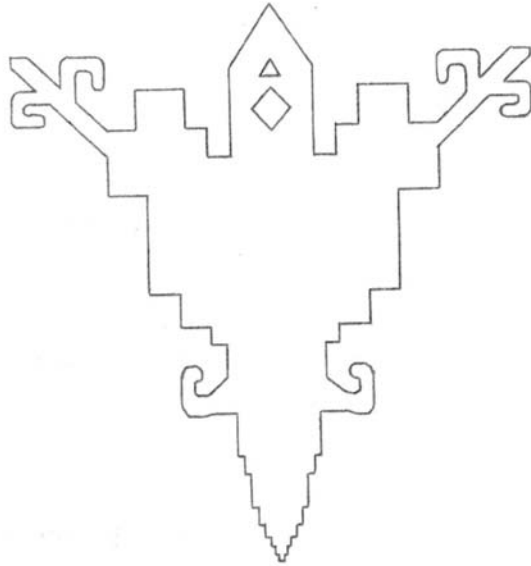
Освен етнографски материал за сравнение в доклада е използван и археологически такъв, по-конкретно т.нар. „Атилово съкровище” от Наги Сент Миклош. Кана № 2 от съкровището съдържа аналогична на тази от възглавницата сцена, в която орел носи женска фигура с вдигнати ръце и клонки в тях. Композицията е засвидетелствувана в сасанидското изкуство, където в аналогична поза е изобразена богинята Ардвисура Анахита, но присъства и в серия релефи, открити в басейна на река Иртиш, старата Пермска област и Волжко-Камска България.

Без да твърди, че върху котленската възглавница е възпроизведено директно изображението от кана № 2, авторът прави опит да маркира веществена връзка и близост на сюжети и мотиви от българското приложно изкуство с артефакти от древността и съотнася орнаменталната везбена композиция с известните данни за българското шаманство, като достига до извод, че сцената изобразява шаман в култово действие на стика между два свята, носен от своя дух помощник – орела. Женските статуарни белези имат в случая очаквано присъствие, тъй като са следствие от представата, че идеалните шамани са жени или отразяват характерен шамански травестизъм.

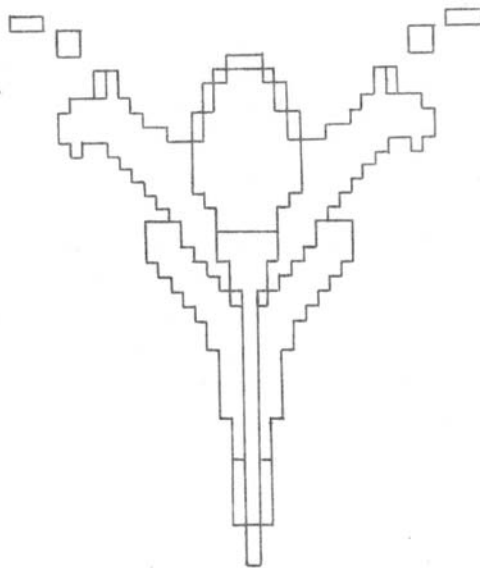
Фолклорно-епическата традиция от Котел и хинтерланда предлага интересен материал, приложим илюстративно към интерпретираната сцена. В песенни фрагменти е запазен отглас от езическата подредба на пространството, набиват се в очи аналогии с шаманския травестизъм и алюзии с известния мит за Първотворението, според който водоплаваща птица (гмурец) създава с изваден от морето пясък обитаемия свят. Самият град Котел в митопоетичното наследство е описан като топос обиталище на мъртвите, стихиите и болестите, фиксиран в непосредствена близост до корените на Световното дърво и извора на жива-мъртва вода.

Следователно, ако авторът е имал основания в цялостната интерпретация на везбеното изображение от възглавницата, представената на нея сцена илюстрира онзи момент в преиграването на мита, в който шаманът, носен от помощника орел, преодолява пространствено-времевата граница между света на мъртвите и света на живите, придобил нов живот чрез безсмъртната вода и проектиращ това възкресение върху възраждащата се пролетна растителност – една оптимистична инвенция за ново начало.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Фиг. 1 Орнитоморфната фигура от възглавницата

Фиг. 2 Антропоморфната фигура от възглавницата